

Rökfria skolgårdar

Tillsyn vid 30 skolgårdar i
Kronobergs län september 2012

LÄNSSTYRELSEN
I K R O N O B E R G S L Ä N

Rökfria skolgårdar – tillsyn vid 30 skolgårdar i Kronobergs län september 2012

Text: Jan Borgehed, alkohol- och tobakshandläggare

ISSN 1103-8209 , Meddelande nr. 2012:18

Utgiven av:

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Bakgrund	5
Lagstiftning	5
Politiska mål	5
Ökad satsning inom tobaksområdet	5
Tidigare undersökningar	6
Skolgårdsbesök	6
Resultat	7
Skolform	7
Antal skolor där rökning konstateras	7
Exempel där rökning noteras	7
Tecken på att det röks på skolgården	7
Exempel på sådant som kan vilseleda om rökförbud	8
Förbudsskyltar, dekaler mm	8
Utsedd personal	8
Upprättade dokument, mm	8
Övrigt noterat på tillsynsprotokollen	9
Diskussion	9
Rökning på skolgårdarna	9
Förbudsskyltar och dekaler	10
Rökrutor, askkoppar och fimpar	10
Metoder i det förebyggande arbetet	10
Fotodokumentation	11

Sammanfattning

Länsstyrelsen i Kronobergs län har under hösten 2012 tillsammans med länets kommuner genomfört en granskning av rökning på skolgårdar. Tidigare under året har en enkätundersökning genomförts där skolornas förebyggande arbete gällande tobak kartlagts. Hur elevernas användande av ANDT (alkohol, narkotika, doping och tobak) ser ut idag kommer att undersökas under november i den regelbundna enkätundersökningen som Landstinget Kronoberg genomför var tredje år för elever som går i åk 5 och 8 på grundskolan och eleverna i åk 2 på gymnasiet. Arbetet för ett tobaksförebyggande arbete och rökfria skolgårdar följs under hösten upp med en länskonferens dit kommunens skol- och tillsynspersonal bjuds in.

Kommunens tillsynspersonal över rökfria miljöer genomförde under september tillsyn på 30 skolgårdar i sex av länets åtta kommuner. Rökning kunde konstateras på 10 av 12 gymnasieskolor och på 8 av 18 grundskolor. Genom observationer och intervjuer framkom att rökning sker både dagtid och kvällstid av barn, ungdomar och vuxna. Dubbla budskap noteras på flera skolor där skyltar med rökförbud kombineras med rökkurer och askkoppar inom skolområdet.

Att nå ända fram till en helt rökfri skolgård är enligt en rektor inte lätt och det är ett ständigt pågående arbete. Under tillsynsbesöken fanns det tydliga skillnader på skolor som arbetade aktivt jämfört med skolor där det fanns få tecken som visade på ett rökförbudsarbete, så det lönar sig med ett idogt arbete.

Arton år efter lagens införande är det fortfarande vanligt att det röks på skolgårdarna. Resultatet tycks något bättre än vid jämförbara undersökningar och något bättre än vid 2009 års undersökning.

För att nå en tobaksfri skola krävs flera olika insatser. Rökfria skolgårdar är ett mål. Ett annat mål som riksdagen satte upp 2003, är att antalet tobaksdebutanter bland barn och ungdom ska halveras till 2014. Genom lokal och regional samverkan mellan kommuner, länsstyrelse och landsting kan vi nå de uppsatta målen!

Bakgrund

Lagstiftning

I Sverige omfattas alla skolgårdar av rökförbud enligt Tobakslagen 2 § (1993:581). I lagen står:

§ 2 Rökning är förbjuden

1. I lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem.

Detta innebär att det är förbjudet för elever, personal och övrig allmänhet att röka på skolgårdar tillhörande grundskola eller gymnasieskola. Rökförbudet omfattar således alla som vistas inom skolområdet och gäller oavsett om skolverksamhet bedrivs eller inte, det vill säga även under exempelvis kvällstid eller lov dagar.

Enligt § 19 ansvarar kommunen för den omedelbara tillsynen av lagen och länsstyrelsen för tillsynen inom länet. Länsstyrelsen ska följa kommunernas verksamhet och biträda med information och råd.

Politiska mål

För att minska bruket av tobak har riksdagen år 2003 beslutat om fyra etappmål som ska vara uppfyllda 2014.

1. En tobaksfri livsstart från år 2014.
2. En halvering till år 2014 av antalet ungdomar under 18 år som börjar röka eller snusa.
3. En halvering till år 2014 av andelen rökare bland de grupper som röker mest.
4. Ingen ska utan eget val utsättas för rök i sin omgivning.

Regeringen har tagit fram en alkohol-, narkotika-, dopings- och tobaksstrategi (ANDT-strategi) som beslutas av riksdagen i mars år 2011. Den gäller för perioden fram till och med år 2015.

Det övergripande målet är:

”Ett samhälle fritt från narkotika och doping, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.”

Målet innebär att minska allt tobaksbruk och förhindra att underåriga börjar använda tobak. Även ett åtgärdsprogram med prioriteringar av insatser har beslutats. En av punkterna för år 2011 lyder:

”Efterlevnad och tillsyn av tobakslagens bestämmelser om rökfria miljöer ska ges prioritet.”

En kraftsamling för tobaksförebyggande arbete och rökfria skolgårdar

Med anledning av riksdagens beslut i mars 2011 där mål och inriktningar angående genomförande, samordning och uppföljning av ANDT-insatser under år 2011-2015 genomför Länsstyrelsen i Kronoberg län och Landstinget i Kronoberg tillsammans med länets kommuner en ökad satsning inom tobaksområdet. Satsningen omfattar såväl tillsyn som förebyggande insatser.

Under 2012 har följande hänt:

- Under mars genomförde Landstinget Kronoberg en enkätundersökning av det tobaksarbete som idag bedrivs på skolorna i länets kommuner.
- Under september genomförde kommunerna i länet tillsyn över 30 skolgårdar och resultatet presenteras i denna rapport.
- Den 19 november anordnas en länsgemensam utbildningsdag i Växjö, "En kraftsamling för tobaksförebyggande arbete och rökfria skolgårdar".
- Vart tredje år genomför Landstinget Kronoberg en barn och ungdomsenkät för alla elever i grundskolans åk. 5 och åk. 8 sam för åk. 2 på gymnasiet. Under hösten 2012 kommer enkätundersökningen att genomföras för fjärde gången. Undersökningen kommer bl.a. att ge svar på det aktuella läget inom ANDT-området hos eleverna.
- Under 2013 planeras en uppföljande tobakskonferens där fokus sätts på bra och användbara metoder i det praktiska arbetet ute på länets skolor.

Tidigare undersökningar

Länsstyrelserna i Västmanlands län, Stockholms län och Skåne län genomförde år 2011-2012 studier angående rökning på skolgårdar. Resultatet från dessa undersökningar visade att rökning är särskilt vanligt förekommande på gymnasieskolor. I Västmanland röktes det på 15 av totalt 20 besökta gymnasieskolor och i Stockholm och Malmö på samtliga gymnasieskolor som besöktes. I Västmanland och Stockholm hade mer än hälften av skolgårdarna antingen rökruta/rökkur eller askkoppar. Alla tre rapporterna drar slutsatsen att skolorna måste bli tydliga gällande rökförbudet och agera när någon bryter mot det.

I Kronobergs län publicerades en rapport år 2010, Meddelandeblad nr 2010:15, "Länsrapport Tobak och Folköl – tillsynsarbetet enligt tobaks- och alkohollagen i Kronobergs kommuner under 2009". Om rökfria miljöer står det:

"2005 genomförde FHI en undersökning där 83 % av högstadieungdomarna och 93 % av gymnasieeleverna uppgav att det röks på skolgårdarna".. Länsstyrelsen i Kronoberg genomförde under hösten 2009 en enkätundersökning, där eleverna i åk 9 fick besvara om det röks på skolgården eller inte. Av de 993 elever som deltog var det 66,3 % som svarade att det röks på skolgården, 20,1 % svarade nej och 13,6 % svarade att de inte visste.

Enligt den enkät Länsstyrelsen genomförde år 2009, som de kommunala handläggarna fått besvara, är det en kommun i hela länet som har gjort tillsynsbesök på två skolor."

Vid den senaste undersökningen som FHI gjorde 2009 visade att 36 % av eleverna uppgav att det var många elever som rökte på skolgården och 30 % som angav att det var många som rökte precis utanför skolgården

I de kommuner där tillsynen över rökfria miljöer ligger hos miljöförvaltningen uppges att viss tobakstillsyn tidigare kontrollerats vid annan tillsyn som görs på skolorna enligt miljöbalken. I de protokoll som då används vinnns en punkt om tobak.

Skolgårdsbesök i Kronobergs län

I Kronobergs län sker en kontinuerlig samverkan mellan tobakshandläggarna i länets kommuner och länsstyrelsen. Under ett av dessa nätverksmöten beslutades att tillsyn över rökfria miljöer, och då med en satsning på skolgårdar, skulle genomföras under september 2012. Syftet var att undersöka

förekomsten av rökning på skolgårdarna. Sammanlagt besöktes 30 skolor i sex av länets åtta kommuner. 29 av 30 besök skedde oanmält och varade mellan 30-90 minuter. Skolorna som besöktes var både kommunala skolor och friskolor med en varierande mängd elever. Besöken genomfördes av de kommunala tjänstemän som har ansvaret för tillsynen av rökfria miljöer. Vid besöket tillfrågades skolan om det fanns någon personal som kunde delta under besöket, vilket det fanns vid 18 skolor. Dessa personer var i 14 fall utsedda kontaktpersoner för tobaksarbetet, två sjuksköterskor och en ungdomskonsulent.

Vid 11 av skolorna dokumenterades rökningen genom fotodokumentation.

Som tillsynsprotokoll användes den blankett som framställts av Statens Folkhälsoinstitut (FHI). På det sättet säkerställdes att granskningen av skolgårdarna genomfördes på ett likvärdigt sätt.

Resultat

Antal besökta skolor:

Skolform	Antal
Grundskolor, förskola-åk 9	18 skolor
Gymnasieskolor, vuxenundervisning	12 skolor
	Summa skolor = 30 skolor

Antal skolor där rökning konstateras (direkt eller genom fimpar, askkoppar)

Skolform	Rökning noteras	Rökning noteras inte
Grundskolor, förskola – åk 9	8	10
Gymnasieskolor, vuxenutbildning	10	2

Exempel där rökning noteras i protokollen:

- Personal rökte vid sopcontainer
- Två elever röker i buskage inom skolområdet
- Flera rökande på flera ställen
- Personal röker (studiedag)
- Saknas regelrätt skolgård, men det röktes vid entrén
- Fyra rökande elever vid besöket

Exempel som anges i protokollen och som visar tecken på att det röks på skolgården:

- Elever berättar att lärarna går ut och röker på parkeringen bakom matsalen. Detta år har ingen sett någon elev röka.
- I ett lusthus på skolområdet ligger rikligt med fimpar och tomma cigarettaskar.
- Fimpar intill idrottshallen och fritidsgården ligger på marken.
- Många fimpar på undanskymda platser.
- På två skolor bekräftar lärare att rökning sker på skolgården.
- Elev visade rökplatser.

- På ett gymnasium är eleverna hänvisade till tre platser utanför skolgården. Fimpar också på skolgården.
- Fimpar utanför entrén och askkopp vid matsalen.
- Askkopp utanför dörr på baksidan.
- Mycket fimpar, särskilt runt entréerna.

Exempel på sådant som kan vilseleda om rökförbud:

- På en skola finns ett lusthus uppsatt på gräsmattan och som fungerar som rökruta.
- Sex askkoppar noteras varav fyra är placerade precis utanför skolgårdsområdet.
- En rökruta finns utanför skolgården.
- Hänvisning till bestämt område utanför skolgården.

Förbudsskyltar, dekaler mm:

Skyltar över rökförbud fanns på 12 av skolorna.

Dekaler fanns på 6 skolor.

Informationsblad om rökfri skola delades ut på 10 skolor.

Övrigt:

Vid några skolor fanns ritning över skolgården uppsatt som angav var rökning var förbjuden.

Muntlig information vid skolstarten tillsammans med skriftliga ordningsregler.

Skriftliga ordningsregler.

Information ges på föräldramöten.

Har skolan utsett viss personal till att kontrollera att rökning på skolområdet inte sker?

Ja	6
Nej	10
Skolan har angett allas ansvar	12

Exempel som angavs är att särskilda rastvakter finns, men att det alltid är allas ansvar. På någon skola har lärarna tilldelats särskilda områden att övervaka. På en skola där fritidsgård även finns på kvällstid har fritidsledarna tilldelats ansvaret att övervaka rökförbudet.

Upprättade dokument, mm

Typa av dokument	Antal skolor
Policydokument	10
Handlingsplan vid överträdelse av förbud	11
Annat som angavs: Ordningsregler Elev-mentorsamtal Kontakt med hemmet Kommunens ANDT-policy Elevvårdsteam på 4 personer jobbar med elevproblem.	9

Övrigt noterat på tillsynsprotokollen:

- Information om tobakspolicy innan terminen startar. Eleverna får information i början av terminen i en pärm och mentorerna ska ta upp det.
- Rektorn vill gärna ha en projektgrupp tillsammans med andra skolor. De har tidigare haft antiröckkontrakt med eleverna.
- Svårt att få veta policy mm.
- Rökfri duo används.
- Rökande elever blir hämtade av föräldrar.
- I anslutning till gymnasieskolan finns en folkhögskola som vi besöker. Askkoppar finns uppsatta på fyra ställen på skolområdet. Samtal med rektor på skolan angående tobakslagen.
- Enligt rektor röks det en hel del bland eleverna och bland några lärare. Rektorn tycker det är svårt att jobba med frågan eftersom många av eleverna är myndiga. Ska jobba mer aktivt med frågan och ta elevhälsan till hjälp.
- Samtal med skolkurator till elevhälsosamordnaren. Önskemål om att ge info. vid "tobaksfri duo". Rökförbudanslag finns uppsatta på skolan.
- Samtal har skett med elever och skolans rektor. Inga skyltar eller dekalers finns inom skolans område. Rektorn beklagar detta, men det är på gång.
- En skola anges ha bra koll på rökningen. Där finns inga skyltar om förbud. Temadagar i samverkan med No-smoking generation.
- Skolan jobbar med rökfri duo från åk 6, flera skolor. Tobak tas upp under hälsosamtalen.
- Personal som röker går utanför skolgården.
- Projekt omkring rökning. Gymnasium deltagit i rökfri skola. Elevernas föräldrar kontaktas efter 2 ggr (upp till 18 år).
- Sjuksköterskan bjuder in alla rökare till en träff. Under hälsosamtalet erbjuds rökare extern stöd för att sluta.
- Handlingsplanen görs tillsammans med non-smoking. Hälsosamtalet och information. Hjälp av sjuksköterskan med att sluta röka. Överenskommelse med föräldrarna.
- Det finns inga skyltar som berättar om rökförbudet.
- Svårt att veta vad som är skolgård. Personalen vet inte heller.
- En personal berättar att det är vid huvudentrén de står och röker, eller vid brandstationen, som ligger granne med skolan.
- Önskvärt med fler skyltar.
- Bra skyltat på olika håll vid skolan. Även skylt/dekal på dörr in till skolan.

Diskussion

Rökning på skolgårdarna

Arton år efter lagens införande är det fortfarande vanligt att det röks på skolgårdarna. På tio av tolv gymnasieskolor noterades rökning och på ca hälften av grundskolorna. Det gjordes även besök på grundskolor med elever i årskurserna 1-6 där det sällan förekommer rökning. Resultatet tycks något bättre än vid jämförda undersökningar och något bättre än vid 2009 års undersökning. En rektor sa att skolan arbetar aktivt för att få bort rökningen från skolområdet, men att det är svårt att nå ända fram. Under tillsynsbesöken fanns det tydliga skillnader på skolor som arbetade aktivt jämfört med de skolor där det fanns få tecken som visade på ett rökförbudsarbete, så det lönar sig med ett idogt arbete!

Förbudsskyltar och dekal

Skyltar och dekal som visade på rökförbudet fanns på drygt hälften av de besökta skolorna. Det finns alltså en del kvar att göra för att informera om att rökförbud gäller. Under de senaste åren har material tagits fram av FHI som kan beställas på deras hemsida www.fhi.se. En del av materialet är kostnadsfritt, t ex skyltar av olika utföranden och klisterdekal.

Rökrutor, askkoppar och fimpar

Det finns olika tecken på att rökning förekommer på skolgårdarna. Vanligast var fimpar som hittades på olika ställen, inte sällan på lite undanskymda platser. Sex stycken askkoppar noterades varav fyra var placerade utanför skolområdet och två inom. Att placera ut askkoppar strax utanför skolområdet uppmanar det att det är okej att röka eller är det ett sätt att motverka nedskräpning hos grannar till skolan? Att skolan hänvisar rökare till särskilda områden utanför skolgården är det att acceptera rökning? Om hänvisning sker till områden precis utanför skolområdet, innebär det att man bara utökar skolområdet då? Många frågetecken kan ställas och diskuteras, men helt uppenbart felaktigt är de små skjul och lusthus som satts upp på skolområdet där rökare kan få skydd för väder och vind och insyn. Drivor av fimpar talar sitt tydliga språk!

En svårighet för den ansvarige rektorn är att kunna kontrollera vuxna som befinner sig på skolan under kvällstid, t ex vid uthyrning av lokaler eller utanför gymnastiksal som används på kvällstid. Stort antal fimpar utanför entréer, fritidsanläggningar och gymnastiksalar kan tyda på att det inte är elever utan också vuxna som bryter mot tobakslagen.

Skolans metoder

Flera skolor i länet har deltagit i olika projekt och satsningar för att uppnå en rökfri, tobaksfri skola. Olika metoder har använts t ex tobaksfri duo, tobaksfri skola och non smoking generation. En del skolor har integrerat arbetet som en ordinarie del i skolarbetet, medan det på andra skolor har gått upp och ner i intensiteten. Många verkar instämma i att ett aktivt tobaksförbud lönar sig. Det är dock ett kontinuerligt arbete som måste pågå, nya elever tillkommer varje år.

En rektor nämner att skolan tidigare har bedrivit ett framgångsrikt arbete, men att arbetat på senare år stannat upp. Nu söker han andra skolor att samarbeta med. Förhoppningsvis bidrar "En kraftsamling för tobaksförebyggande arbete och rökfria skolor", till ny motivation, nya idéer och att nya samarbetspartner finner varandra inför 2013 års arbete.

